

2023 M. LAPKRIČIO 20 D.

2014-2020 M. ES FONDŲ INVESTICIJŲ VEIKSMŲ PROGRAMOS TIKSLŲ PASIEKIMO VERTINIMAS

VERTINIMO SANTRAUKA

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Lietuvos Respublikos
FINANSŲ MINISTERIJA

Paslaugų sutartis finansuojama iš
Europos socialinio fondo, o
paslaugos teikiamos LR finansų
ministerijos užsakymu.

VERTINIMO TIKSLAS, UŽDAVINIAI

Vertinimo tikslas – nustatyti ES investicijų poveikį, įgyvendinant ES ir nacionalinius strateginius bei 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos (VP) teminius tikslus, siekiant tinkamai atsiskaityti už ES fondų lėšų panaudojimą.

Siekiant pagrindinio vertinimo tikslo, keliami du **vertinimo uždaviniai**:

- I. įvertinti VP indėlį į ES ir nacionalinių strateginių tikslų pasiekimą pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo srityje (programos / prioriteto / konkretaus uždavinio lygiu);
- II. įvertinti, kaip ES investicijos prisideda prie kiekvieno VP prioriteto tikslų įgyvendinimo (prioriteto / konkretaus uždavinio lygiu).

Vertinimo objektas – 2014–2020 m. VP, kurią sudaro 14 VP prioritetų ir 67 konkretūs uždaviniai. Taip pat, be tiesiogiai VP numatytų tikslų, išreikštų rezultato rodikliais, vertintas VP investicijų indėlis, siekiant strategijos „Europa 2020“ tikslų (5 tikslai, 8 rodikliai) ir atitinkamų 2020 m. Nacionalinės reformų darbotvarkės nacionalinių strateginių tikslų.

Finansinė vertinamų intervencijų apimtis – iki 2022 m. gruodžio 31 d. pagal VP investuota 9,8 mlrd. Eur ES fondų, valstybės biudžeto ir projektų vykdytojų lėšų bendrai. Pagal sektorius didžiausia dalis teko transporto srities investicijoms (apie 17 proc. visų investuotų lėšų). MTEP, verslo, energetikos, švietimo ir užimtumo sritims kiekvienai teko 9–12 proc. visų pagal VP investuotų lėšų. Sveikatos ir socialinės apsaugos sritims bendrai teko apie 8 proc. lėšų. Likusios lėšos pasiskirstė IRT ir valstybės valdymo sritims bei VP administravimo išlaidoms padengti.

VERTINIMO METODAI

Pagrindinė investicijų poveikio analizė atlikta konkrečių uždavinių lygiu. Atsižvelgiant į itin platų vertinimo objekto mastą, visiems vertinimo komponentams taikytas unitarinis metodologinis požiūris – kiekvienam VP prioritetui ir jį sudarantiems uždaviniams taikytas bendras analizės algoritmas, kuriame, atsižvelgiant į VP prioriteto (arba uždavinio) specifiką, keičiasi tik taikomi metodai, empirinio tyrimo rūšis bei rezultatai.

2014–2020 m. VP intervencijų vertinimas konkrečių uždavinių lygmeniu atliktas taikant kaitos teorijos požiūrį – dekonstruojant intervencijų logiką ir analizuojant svarbiausius priežastinius ryšius, kuriuos realizavus turėtų pasireikšti poveikis numatytų tikslų (rezultatų rodiklių) pasiekimui. Intervencijos analizuotos pagal tinkamumo, rezultatyvumo, efektyvumo, poveikio ir tvarumo (tęstinumo) kriterijus.

Analizei atlikti reikalingi duomenys gauti iš įvairių pirminių ir antrinių šaltinių, iš kurių pagrindiniai: SFMIS (2014–2020 metų Europos Sąjungos struktūrinių fondų informacinės sistemos posistemė), įvairių institucijų ir įstaigų anksčiau parengtos apžvalgos, tyrimai, vertinimai, tiesiogiai pagal vertintojų užklausas atsakingų institucijų pateikta informacija. Rengiant atvejo studijas buvo atliktos dvi anketinės apklausos, pusiau struktūruoti interviu su už ES paramos administravimą atsakingų institucijų, savivaldybės administracijos, bendruomenių atstovais. Vertinimo išvados ir rekomendacijos aptartos su socialiniais bei ekonominiais partneriais, atstovaujančiais verslo ir nevyriausybinių sektoriaus subjektams.

Atliekant vertinimą naudotos projektų, priemonių ir uždavinių lygmens stebėsenos rodiklių reikšmės, pasiektos iki 2022 m. gruodžio 31 dienos.

INTERVENCIJŲ INDĖLIS SIEKIANT PAŽANGAUS, TVARAUS IR INTEGRACINIO AUGIMO TIKSLŲ

2014–2020 m. VP investicijomis taip pat keltas tikslas prisidėti prie strategijoje „Europa 2020“ strateginių tikslų įgyvendinimo. 2014–2020 m. ES fondų lėšos prisidėjo prie pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo stiprinimo, investuojant į pagrindines kryptis, nubrėžtas strategijoje „Europa 2020“ ir ją papildančiuose dokumentuose.

Pažangus ūkio augimas ilguoju laikotarpiu strategijoje „Europa 2020“ siejamas su žiniomis ir inovacijomis pagrįsto ūkio vystymu, o jo raidą atspindi trys pagrindiniai rodikliai: investicijų į MTEP apimtis, mokyklos nebaigiančių moksleivių dalis ir aukštąjį išsilavinimą turinčių 30–34 m. asmenų dalis.

Pritraukiant verslo investicijas į MTEP, trumpuoju laikotarpiu didžiausią postūmį davė finansinių paskatų verslui teikimas (parama besikuriančioms jaunoms inovacinėms įmonėms, tyrėjų įdarbinimas versle, parama mokslo institucijoms, vykdančioms ūkio subjektų užsakymus). Stiprinant prielaidas MTEPI plėtrai ateityje, prisideda VP investicijos į mokslo ir studijų institucijų infrastruktūros bei žmogiškųjų išteklių stiprinimą, mokslo populiarinimą bei skaitmeninį junglumą šalyje.

Kadangi 30–34 m. amžiaus asmenų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis Lietuvoje jau yra pakankamai didelė, 2014–2020 m. VP investicijos labiau orientuotos į švietimo ir studijų kokybę, gerinant infrastruktūrą, ugdymo turinį, studijų valdymą.

Tiesiogiai su ankstyvojo mokinių pasitraukimo iš švietimo sistemos mažinimu susijusios intervencijos skirtos pirmiausia geresnei pažeidžiamų grupių integracijai į ugdymo procesą, taip pat ir siekiant atliepti su nacionaliniu mastu pradėto diegti įtraukiojo ugdymo modeliu susijusius iššūkius. Tiesa, ES fondų lėšomis daugiausia vystyta metodinė bazė ir gerintas prieinamumas prie techninių pagalbos priemonių, kurių indėlis gerinant įtraukiojo ugdymo kokybę ir galimybes labai priklausys nuo to, kaip bus sprendžiami aktualūs švietimo pagalbos specialistų pasiūlos skirtingo lygmens švietimo įstaigose ir panašūs klausimai.

Tvarus augimas strategijoje „Europa 2020“ siejamas su tausiau išteklius naudojančio, ekologiškesnio ir konkurencingesnio ūkio skatinimu, o jo raida siejama su didėjančia atsinaujinančių energijos išteklių (AEI) dalimi kalbant apie bendrą energijos suvartojimą, mažėjančiu galutinės sunaudotos energijos kiekiu, mažėjančiomis ŠESD emisijomis.

2014–2020 m. ES fondų lėšos prisidėjo prie tausiu išteklių naudojimu paremto augimo stiprinimo, investuojant į pagrindines kryptis, nubrėžtas strategijoje „Europa 2020“ ir ją papildančiuose pavyzdiniuose iniciatyvose. Nors ES investicijos prie kai kurių strategijos „Europa 2020“ dokumentuose akcentuotų, specifinių tikslų prisidėjo mažesne apimtimi, bent netiesioginis investicijų indėlis yra pastebimas.

VP investicijos sukūrė didelius papildomus AEI pajėgumus, trumpuoju laikotarpiu svariai prisidedančius prie AEI dalies galutiniame energijos balanse augimo bei energetinės nepriklausomybės (ir energetinio saugumo) užtikrinimo.

Mažesnis VP indėlis į energijos vartojimo efektyvumo didinimą. Nors 2014–2020 m. investicijos, skirtos energijos vartojimo efektyvumui didinti, buvo tikslingai nukreiptos į sritis, kuriose egzistuoja didžiausias energijos sutaupymo potencialas (energijos nuostolių mažinimas šilumos perdavimo sistemose, pastatų energijos vartojimo efektyvumo didinimas, pažangios transporto sistemos), jų poveikis ribotas, kadangi aktualių sektorių dydis ir investicijų poreikis, pavyzdžiui, daugiabučių namų renovacijai, ženkliai viršija finansines VP galimybes.

Siekiant mažinti ŠESD emisijas, VP investicijos skirtos itin problemiško ŠESD taršos atžvilgiu transporto sektoriaus pokyčiams inicijuoti, taip pat AEI plėtrai. Visgi intervencijų aprėptis, atsižvelgiant į sektorių dydžius ir problemų mastą, buvo nepakankama. Be to, jų teigiamą poveikį užgožė tokie ŠESD kieki didinantys veiksniai kaip toliau augantis asmeninių automobilių skaičius bei naudojimas šalyje.

Integracinis augimas suprantamas kaip didelio užimtumo ūkio, kuriame užtikrinta socialinė ir teritorinė sanglauda, o jo raida siejama su didėjančiu užimtumo lygiu ir mažėjančiu skurdo riziką ar socialinę atskirtį patiriančių asmenų skaičiumi. Daugelio tikslinių grupių atžvilgiu šie tikslai yra persipynę, kadangi, sudarius geresnes kokybiško užimtumo sąlygas socialiai pažeidžiamoms grupėms, išskyrus grupes, kurios dėl amžiaus, sveikatos būklės ar panašių priežasčių negali dirbti, paskatinus jų integraciją, mažėja skurdo rizika.

2014–2020 m. VP intervencijos skatinant integruotą augimą atitiko daugelį strategijoje „Europa 2020“ ir ją lydinčiuose dokumentuose numatytų aktualių investavimo kryptų. Dalis įgyvendintų priemonių labiau orientuotos į gana greitą poveikį užimtumo didėjimui ir skurdo mažėjimui: tai įvairioms socialiai pažeidžiamoms grupėms pritaikytos užimtumo ir integracijos į darbo rinką priemonės, darbo ieškančių ar pradėjusių dirbti bedarbių judumo priemonių įgyvendinimas, vaikų priežiūros paslaugų prieinamumo gerinimas.

Platesnis, į ilgesnę perspektyvą orientuotas, taip pat ir tvaresnis investicijų poveikis užimtumo didėjimui ir skurdo mažėjimui prognozuojamas srityse, kuriose intervencijos paskatino sisteminius pokyčius. 2014–2020 m. investiciniu laikotarpiu atsirado glaudesnis nevyriausybinių sektoriaus įtraukimas sprendžiant aktualiausias socialines problemas (nors bendradarbiavimo su nevyriausybėmis organizacijomis ir kitais partneriais vis dar stokojama sveikatos srityje), atskirai išskiriant bendruomeninių organizacijų vaidmens, sprendžiant vietos gyventojų socialinės integracijos poreikius, stiprėjimą. Dalis intervencijų, nors jų matomas rezultatas buvo konkrečioms tikslinėms grupėms suteiktos paslaugos, papildomai leido sukurti ir išbandyti naujus, inovatyvius paslaugų teikimo modelius (derinant socialines ir sveikatos priežiūros paslaugas integralios pagalbos namuose atveju, per telemedicinos plėtrą gerinant rajonų lygmens ASPĮ teikiamas paslaugas, odontologines paslaugas asmenims su sunkia negalia teikiant namuose ir pan.). Jeigu šios naujos formos ir turinio paslaugos bus pradėtos teikti visos šalies mastu, tai pastebimai gerins su įvairiais sunkumais susiduriančių grupių padėtį, mažins neigiamą prastos asmeninės finansinės padėties poveikį asmens gyvenimo kokybei ir sveikatai.

INTERVENCIJŲ POVEIKIS VP PRIORITETŲ TIKSLŲ ĮGYVENDINIMUI

2014–2020 m. VP intervencijos paskirstytos 14 prioritetų, kurie bendrai apima 67 konkrečius uždavinius. Vertintas VP investicijų indėlis, siekiant konkrečių uždavinių lygmeniu nustatytų tikslų, detalizuotų VP rezultato rodikliais (iš viso 136 rezultato rodikliai).

VP 1 prioritetas „Mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų skatinimas“

Investicijų pagal VP 1 prioritetą „Mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų skatinimas“ **momentinis poveikis MTEPI sričiai ribotas**, tačiau intervencijos **padidino šalies MTEPI potencialą**, kurio svarba vis didės, kadangi išorinis spaudimas, susijęs su įmonių tarptautiškumo siekais, konkurencingumo išlaikymu, skatins verslą aktyviau naudotis 2014–2020 m. investiciniu laikotarpiu ir anksčiau sukurta infrastruktūra bei kitais mokslo ir studijų institucijų resursais, daugiau investuoti į MTEPI.

Sėkmingiausiai ES investicijos panaudotos pritraukiant privačias lėšas MTEP. Įmonėms skirta finansinė ir nefinansinė (konsultacijos, mokymai ir kt.) parama tiesiogiai ir netiesiogiai (dėl sumažintos

verslo MTEP veiklų rizikos bei reikalavimo verslui prisidėti nuosavomis lėšomis) prisidėjo didinant verslo sektoriaus išlaidas MTEP – ES fondų intervencijų paskatintos verslo išlaidos MTEP (235 mln. Eur) investiciniu laikotarpiu sudaro apie 17 proc. visų verslo sektoriaus išlaidų MTEP, be to, planuojama sukurti apie 500 naujų ilgalaikių darbo vietų MTEP sektoriuje. Sukurtų rezultatų tvarumą ribojančiu veiksniu išlieka MTEP priklausomumas nuo viešosios paramos, tačiau šalies įmonių poreikis inovacijoms ir MTEP veikloms auga, todėl tikėtina, kad paramą 2014–2020 m. investiciniu laikotarpiu gavusios įmonės, nepriklausomai nuo finansinės paramos prieinamumo, ir toliau išlaikys tam tikrą MTEPI veiklų aktyvumą. **Mažesnis VP indėlis skatinant verslo ir mokslo bendradarbiavimą.** Pagrindinės investicijos teko MTEPI infrastruktūros (kompetencijos ir technologijų centru) plėtrai, tačiau pritrūko naudojimosi šia infrastruktūra skatinimo veiklų, o planuojamas atnaujintomis tyrimų bazėmis besinaudojančių privataus sektoriaus tyrėjų skaičius yra mažas (apie 2 proc. visų privataus sektoriaus tyrėjų). Dėl ribotos investicijų apimties ir mažo į veiklas įsitraukusių verslo įmonių skaičiaus įgyvendintos intervencijos taip pat **nebuvo pakankamos padidinti žinių komercinimo ir technologijų perdavimo masto tarp mokslo ir verslo sektorių.**

VP 2 prioritetas „Informacinės visuomenės skatinimas“

Investicijos pagal VP 2 prioritetą „Informacinės visuomenės skatinimas“ daugiausia skirtos **tęstinių veiklų finansavimui**, toliau plėtojant sparčiojo plačiajuosčio interneto tinklus, gerinant valstybės informacinės infrastruktūros kibernetinį saugumą, didinant IRT indėlį gerinant viešųjų paslaugų kokybę ir prieinamumą. Pagrindinė naujovė, finansuota ES fondų lėšomis, – koordinuotas plataus spektro **viešojo sektoriaus informacijos atvėrimas** verslo ir visuomenės poreikiams. Pabrėžtinai ir ES fondų investicijų **indėlis vystant viešąsias ir administracines elektronines paslaugas** (sukurta, atnaujinta ar išplėsta apie 200 elektroninių paslaugų vartotojams sveikatos apsaugos, mokesčių, teritorijų planavimo ir statybos, socialinės paramos, teisėsaugos, transporto ir kitose plačiam vartotojų (fizininių ir juridinių asmenų) ratui aktualiose srityse), kurių sklandaus veikimo svarba ir naudojimo intensyvumas itin išaugo COVID-19 pandemijos metu. Nors **nepavyko pasiekti užsibrėžtų sparčiojo interneto plėtros tikslų** (100 proc. namų ūkių padengimas sparčiuoju interneto ryšiu), ES fondų investicijos reikšmingai prisidėjo didinant sparčiojo interneto prieinamumą gyventojams (2022 m. – beveik 88 proc. namų ūkių) ir sukūrė sąlygas privatiems paslaugų teikėjams, pasinaudojant viešąja infrastruktūra, toliau plėtoti plačiajuosčio interneto tinklą. Siekta paspartinti **nuolat internetu besinaudojančių gyventojų dalies didėjimą**, tačiau **šiam tikslui momentinis intervencijų poveikis yra vidutinis**. Investuota į viešųjų interneto prieigos taškų šalies viešosiose bibliotekose atnaujinimą (daugiau nei 1200 Lietuvos viešųjų bibliotekų ir jų filialų), kas greičiau prisideda prie internetu nesinaudojančių gyventojų dalies mažėjimo.

Svarbu pažymėti, kad nemaža dalis intervencijų informacinės visuomenės **sriptyje turi antrinį, tiesiogiai VP neaprašytą poveikį**, kuris ilguoju laikotarpiu atskleidžia tikrąją investicijų vertę. Pavyzdžiui, viešųjų ir administracinių paslaugų perkėlimas į elektroninę erdvę prisideda prie administracinės naštos verslui mažinimo, didina viešojo sektoriaus veiklos skaidrumą, elektroninių sveikatos paslaugų plėtra ilgainiui prisidės prie geresnių šalies gyventojų sveikatos rodiklių.

VP 3 prioritetas „Smulkiojo ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimas“

Dėl sąlyginai nedidelės tikslinių grupių aprėpties ir intervencijų išskaidymo investicijų pagal VP 3 prioritetą „Smulkiojo ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimas“ bendras poveikis verslo sektoriui – **vidutinės apimties**. Tiesa, atskiroms verslo plėtros sritims intervencijų poveikis nebuvo vienodas, išryškėjo gana aiškus įmonių prioritetas pigesnėms investicijoms į veiklos produktyvumo didinimą ir kol kas mažesnis brandos lygis technologinių ir netechnologinių ekoinovacijų srityje.

Paklausiausios buvo verslumui didinti skirtos veiklos – daugiau kaip 9 tūkst. MVĮ suteikta parama (paskolos, portfelinės garantijos, rizikos kapitalo fondų investicijos, dalinis palūkanų kompensavimas,

subsidijos bei kitos formos parama) reikšmingai viršijo VP rengimo metu keltus lūkesčius. Intervencijos gana ženkliai **prisidėjo prie naujų MVĮ įsitvirtinimo rinkoje**, nors nesudarė reikšmingų tiesioginių prielaidų MVĮ skaičiaus augimui. VP investicijos į daugiau nei 2 tūkst. įmonių technologinių pajėgumų tobulinimą, skaitmenizavimą, technologinių auditų atlikimą ir kitas veiklas turėjo **aukštą poveikį didinant pridėtinę vertę, tenkančią vienam MVĮ darbuotojui**. Tiesa, šis poveikis reiškiasi investicijas gavusių įmonių imtyje, kadangi vykdytų intervencijų aprėptis tikslinių grupių atžvilgiu buvo per siaura, kad turėtų pakankamai svarų indėlį į bendrą MVĮ produktyvumo augimą šalies mastu (investicijas gavo tik apie 2 proc. visų MVĮ). **Mažiau sėkmingos buvo investicijos, nukreiptos į MVĮ lietuviškos kilmės prekių eksporto skatinimą**. Finansuotos per smulkios veiklos, kad jos galėtų daryti pakankamą poveikį pastebimesniam eksporto apimtys didėjimui, be to, finansinė parama pasiekė tik palyginti nedidelę dalį šalies MVĮ (apie 2 tūkst. įmonių). Mažas MVĮ susidomėjimas netechnologinėmis inovacijomis ir maža intervencijų aprėptis (investicijas gavo mažiau kaip 400 įmonių) taip pat **nesudarė pakankamų sąlygų 2014–2020 m. intervencijomis šalies mastu ženkliu prisidėti didinant įmonių, diegusių aplinkosaugos inovacijas, dalį**. Kita vertus, mažas verslo aktyvumas tokiose svarbiose ateities srityse kaip ekoinovacijos tam tikra prasme kaip tik indikuoja tolesnį viešųjų lėšų investavimo poreikį, kuriant pagrindus proveržiui, kuris greičiausiai bus paskatintas rinkos sąlygų.

VP 4 prioritetas „Energijos efektyvumo ir atsinaujinančių išteklių energijos gamybos ir naudojimo skatinimas“

Siekiant didinti energijos efektyvumą ir atsinaujinančių energijos išteklių gamybą bei naudojimą, mažinti ŠESD emisijas, lėšos pagal VP 4 prioritetą „Energijos efektyvumo ir atsinaujinančių išteklių energijos gamybos ir naudojimo skatinimas“ investuotos į svarbiausias sritis, kuriose Lietuva aiškiai atsilieka nuo ES vidurkio. Planuotos ir įgyvendintos investicijos taip pat derintos su būtinybe šaliai didinti energetinę nepriklausomybę, kuri investicinio laikotarpio pradžioje buvo itin pažeidžiama.

Vertinant pavienes intervencijas ir jų rezultata, matyti, kad jos prisidėjo kuriant prielaidas energijos taupymui ir ŠESD kiekio mažinimui, tačiau bendrame energijos vartojimo apimčių kontekste daugeliu atvejų šios **intervencijos yra per mažos**, kad galėtų padaryti pastebimesnį poveikį bendriems energijos naudojimo rodikliams. Sėkmingiausiai įgyvendinti energijos gamybos šaltinių diversifikavimo tikslai. **ES fondų finansavimas leido padidinti šalies energijos gamybos iš AEI pajėgumus** – naujai sukurti pajėgumai (apie 540 MW) atitinka apie ketvirtadalį visos šalies elektros energijos gamybos iš AEI pajėgumų 2021 metais, o vėliau šie pajėgumai dar turėtų padidėti maždaug 150 MW. Tuo tarpu 2014–2020 m. investicinio laikotarpio intervencijų **poveikis didinant energijos vartojimo efektyvumą – mažesnis**. Investicijos energijos vartojimo efektyvumo didinimo srityje didele dalimi koncentravosi į daugiabučių namų ir, kur kas mažesne apimtimi, viešųjų pastatų atnaujinimą, sąlyginai nedidelė investicijų dalis buvo skirta gatvių apšvietimo bei šilumos tiekimo tinklų modernizavimui. Nepaisant to, kad pastatų renovacija pasieks 54 tūkst. namų ūkių, kurie bus priskirti geresnei energijos vartojimo efektyvumo klasei, tai sudaro tik 4 proc. šalies namų ūkių. Būtent dėl aktualių sektorių dydžio momentinis ES fondų intervencijų poveikis visos šalies mastu matuojamiems rodikliams labai ribotas. Šis aspektas ypač akivaizdus siekiant ŠESD mažinimo tikslų, su kuriais VP sietos investicijos į ekologiško transporto infrastruktūros atnaujinimą bei kūrimą, intelektines transporto sistemas, viešojo transporto autoparko atnaujinimą. Nepaisant sėkmingai įgyvendintų veiklų, įsigytos naujos ekologiškos viešojo transporto priemonės (apie 180 vnt.) sudaro mažiau kaip 6 proc. viso Lietuvos viešojo transporto parko, o įrengti arba rekonstruoti dviračių ir pėsčiųjų takai (apie 83 km) tesudaro mažiau kaip 3 proc. visų esamų dviračių ir pėsčiųjų takų šalyje. Be to, šalyje toliau augo automobilių skaičius, o viešuoju miesto transportu besinaudojančių gyventojų skaičius nedidėjo (papildomą neigiamą įtaką turėjo COVID-19 pandemijos metu taikyti ribojimai, tačiau jie nėra vienintelė priežastis). Atitinkamai, **intervencijų poveikis ŠESD emisijų iš transporto sektoriaus mažinimui yra žemas**.

VP 5 prioritetas „Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos“

VP 5 prioriteto „Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos“ investicijoms kelti **ambicingi tikslai, kurių pasiekimui ES fondų investicijų poveikis ribotas**, kadangi dalis problemų yra itin kompleksinės, todėl egzistuoja dideli finansiniai poreikiai, kai kurių problemų sprendimas glaudžiai susijęs su reikalingais politiniais, teisiniais, administraciniais sprendimais. Siekiant skatinti darnų gamtos išteklių naudojimą, mažinti taršą ir geriau prisitaikyti prie klimato kaitos, investicijos pagal VP 5 prioritetą paskirstytos su klimato kaitos padarinių žalos mažinimu susijusios infrastruktūros plėtrai, paviršinių vandens telkinių būklės gerinimui, biologinės įvairovės atkūrimui ir išsaugojimui, komunalinių ir radioaktyvių atliekų tvarkymo infrastruktūros pajėgumų didinimui, efektyvesniam vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemos veikimui, oro kokybės miestuose gerinimui ir gamtos bei kultūros paveldo aktualumo bei lankomumo didinimui.

Siekiant geriau prisitaikyti prie klimato kaitos, finansuotos veiklos **turės vidutinės apimties poveikį mažinant neigiamų potvynių padarinių potencialią ekonominę žalą**. Teigiamą įtaką mažinant potvynių sukeltą ekonominę žalą turės miestuose (iš viso 16 miestų) tvarkyti paviršinių (lietaus) nuotekų tinklai, tačiau intervencijos beveik neturės poveikio potvynio žalos žemės ūkio naudmenims, kaimiškose vietovėse esančiai infrastruktūrai mažinimui. ES fondų intervencijų **poveikis mažinant visoje šalyje susidarantių komunalinių atliekų dalies, patenkančios į sąvartynus, dalį taip pat vidutinis**. 2021 m. sąvartynuose buvo šalinama jau tik 15,4 proc. komunalinių atliekų (palyginimui, 2011 m. sąvartynuose buvo šalinama 78 proc. atliekų, o planuojant VP buvo siekiama šią dalį sumažinti iki 30 proc.), tačiau sąvartynuose šalinamų atliekų dalis sparčiai pradėjo mažėti dar iki VP investicijų į Vilniaus kogeneracinę jėgainę, tokioms jėgainėms pradėjus veikti Klaipėdoje ir Kaune. Mažiau sėkmingas progresas stebimas didinant antrinių žaliavų, paruoštų perdirbti, dalį. VP investicijos šioje srityje buvo skirtos atliekų surinkimo konteinerių aikštelių, pritaikytų rūšiuojamam surinkimui, didelių gabaritų atliekų surinkimo aikštelių ir kt. įrengimui daugumoje šalies savivaldybių. Deja, kol kas ši investicija **neturėjo didesnio poveikio didinant komunalinių atliekų sraute esančių popieriaus, plastiko, metalo, stiklo atliekų dalį, paruoštą pakartotinai naudoti ar perdirbti**. Įtaką tokiam rezultatui turi ne tik gyventojų sąmoningumas ir informuotumas, tačiau taip pat ir esami atliekų apdorojimo įrenginių pajėgumai, kurių spartesnį vystymąsi dalinai stabdo sukurta atliekų deginimo infrastruktūra (kogeneracinės jėgainės), kuri leidžia absorbuoti didelį atliekų kiekį ir vykdyti išpareigojimus, susijusius su komunalinių atliekų, patenkančių į sąvartynus, dalies mažinimu. 2014–2020 m. ES fondų lėšomis nepavyko iš esmės išspręsti ir kitos ilgalaikės problemos – **intervencijų poveikis didinant gyventojų, prisijungusių prie centralizuotų vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų, dalį yra mažas**. Pagrindinės to priežastys – ne tik sąlyginai maža intervencijų apimtis, bet taip pat ir prie nutiestų vandens tiekimo ir (ar) nuotekų tinklų nesutinkantys jungtis gyventojai. Dėl ribotos prieinamų investicijų apimties 2014–2020 m. ES fondų lėšomis **nepavyko reikšmingai prisidėti ir prie ambicingo tikslo, kad 2023 m. 72 proc. paviršinių vandens telkinių būtų geros kokybės**. Nors finansuotas didesnio, nei planuota, skaičiaus upių ir ežerų tvarkymas, tačiau jie sudaro sąlyginai nedidelę dalį visų prastos būklės vandens telkinių (apie 12 proc.), o investicijos koncentruotos į pavienių problemų sprendimą ir prisideda tik prie tam tikrų vandens telkinių rodiklių gerinimo, netaikytos kompleksinės priemonės. Taip pat **mažas intervencijų poveikis Lietuvoje aptinkamų EB svarbos buveinių tipo apsaugos būklei**. Nors finansuotos gamtotvarkos priemonės yra tinkamos ir reikalingos konkrečių buveinių būklės gerinimui, jos apėmė itin mažą „Natura 2000“ teritorijų dalį (pelkių hidrologinio atstatymo, krūmų kirtimo, šienavimo ir kt. darbai vykdyti maždaug 6,5 tūkst. ha, mažiau nei 1 proc. Natura 2000 teritorijos). Tam tikra 2014–2020 m. investicijų sinergija (taip pat ir su ankstesnių investicinių laikotarpių, kitų finansavimo programų investicijomis) turėjo (-ės) **teigiamą poveikį vietos ir užsienio turistų skaičiaus prioritetiniuose turizmo plėtros regionuose augimui**. Investicijos į kultūros paveldo objektų aktualizavimą (ypač regionuose), saugomų teritorijų tvarkymas ir pritaikymas lankymui, įgyvendinamos turizmo rinkodaros

priemonės kuria patrauklesnes vietas, kuriose vietiniai ir užsienio turistai vienos kelionės metu gali aplankyti keletą objektų, praleisti ilgesnį laiką.

VP 6 prioritetas „Darnaus transporto ir pagrindinių tinklų infrastruktūros plėtra“

Investicijomis pagal VP 6 prioritetą „Darnaus transporto ir pagrindinių tinklų infrastruktūros plėtra“ siekta prisidėti prie aktualiausių problemų sprendimo transporto sektoriuje, tačiau finansuotų intervencijų sukurtas poveikis ne visais atvejais yra pakankamas pakeisti bendrą šalies rodiklių dinamiką. Dėl sektoriaus dydžio, infrastruktūros palaikymui bei plėtrai, saugumo parametrų užtikrinimui reikalingų investicijų apimtis yra nepalyginamai didesnė, nei gali pasiūlyti viena investicijų programa.

ES fondų intervencijų poveikis žuvusiųjų keliuose skaičiaus mažėjimui, pervežamų intermodalinių krovinių kiekio didėjimui, vidaus vandens transportu vežtų krovinių kiekio didėjimui yra ribotas. Pirmiausia, ypač žuvusiųjų keliuose skaičiaus atveju, galutinis siekiamas rezultatas labai priklauso nuo įvairių aplinkybių, tuo tarpu investicijos telktos tik kelių infrastruktūrai ir infrastruktūriniam saugos sprendimams, be to, jų aprėptis buvo maža (rekonstruota ar atnaujinta 99 km, naujai nutiesta 5 km TEN-T kelių, rekonstruota ar atnaujinta apie 200 km ne TEN-T kelių). Išorinės aplinkybės taip pat išskirtinai paveikė geležinkeliais vežamų krovinių apimtį, kurios dėl prasidėjusio plataus masto Rusijos karo Ukrainoje, taikomų sankcijų ženkliai krito, o dalies investicijų aktualumas sumažėjo. Antra, svarbu akcentuoti, kad dėl minėto sektoriaus dydžio investicijos į geležinkelių, automobilių, iš dalies ir vandens kelių infrastruktūrą apima mažą dalį viso kelių tinklo. Todėl, nors investicijos aktualios ir reikalingos, jų potencialas veikti bendro pobūdžio, visą šalį apimančius rodiklius yra menkas. Be to, poveikį kai kuriais atvejais mažino ir trukdžiai projektų įgyvendinimo metu, dėl kurių atnaujinta tik 127 km geležinkelio linijų, palyginti su planuotais 339 km (laiku nebaigti planuoti geležinkelio ruožo Kaišiadorys–Klaipėda elektrifikavimo darbai).

VP 7 prioritetas „Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas“

Investicijos pagal VP 7 prioritetą „Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas“ skirtos nedirbančių gyventojų, ypač priklausančių pažeidžiamoms grupėms, kompetencijų, aktualių įsitvirtinti darbo rinkoje, verslumo skatinimui bei susijusių darbo rinkos paslaugų ir užimtumo rėmimo priemonių kokybės ir prieinamumo gerinimui. Taip pat, siekiant pritraukti papildomas investicijas ir didinti užimtumą, šalies miestuose buvo tvarkomos viešosios atviros erdvės ir viešieji pastatai.

Finansuotos aktyvios darbo rinkos politikos (ADRP) priemonės turėjo **vidutinį poveikį intervencijose dalyvavusių asmenų įsidarbinimui ir išlikimui darbo rinkoje ilgesnį nei 6 mėnesių laikotarpį.** Iš 75 tūkst. ADRP priemonėse dalyvavusių asmenų apie pusė buvo ilgalaikiai bedarbiai, vyresnio amžiaus asmenys ir (ar) asmenys su negalia, todėl suteiktos mokymų, profesinės reabilitacijos ir kt. paslaugos buvo labai svarbios jų įsitraukimui į darbo rinką. Kita vertus, didelį poveikį geriams tikslinių grupių įsidarbinimo rodikliams turėjo ir bendrai darbuotojams palanki situacija darbo rinkoje, kuri, ypač tam tikrais laikotarpiais, absorbavo daug darbo jėgos. Panaši situacija susiklostė ir nedirbančio, nesimokančio ir praktikoje nedalyvaujančio (NEET) jaunimo įtraukimo į darbo rinką srityje. ES fondų lėšomis finansuojamos jaunimo aktyvinimo paslaugos (psichologinės socialinės reabilitacijos priemonės, papildomų gebėjimų ugdymas ir kt.) bei integracijos į darbo rinką paslaugos (profesinis mokymas, darbo įgūdžių įgijimo rėmimas ir kt.) turėjo **vidutinės apimties poveikį paskatinant NEET jaunimo užimtumą, dirbant ar mokantis.** Gerus intervencijų rezultatus (dalyvavo apie 80 tūkst. 15-29 m. jaunuolių, iš kurių 53 proc. įsidarbino ir, praėjus 6 mėnesiams po intervencijų, dirbo, 14 proc. integravosi į švietimo sistemą) nulėmė tiek sėkminga kompleksinė NEET jaunuoliams teikta pagalba, tiek ir situacija darbo rinkoje. Įkurtas verslumo skatinimo fondas, kurio lėšos buvo skiriamos naujai įkurtų verslų palaikymui pirmaisiais veiklos metais, teikiant finansinę paramą ir konsultacijas. Šios intervencijos turėjo **aukštą momentinį poveikį padedant naujoms įmonėms sėkmingai išsilaikyti pirmuosius veiklos metus po paskolos gavimo**

(finansine priemone verslo pradžia pasinaudojo daugiau nei 1 tūkst. fizinių ir juridinių asmenų ir absoliuti dauguma verslų veikė praėjus metams po paskolos gavimo). Visgi, atsižvelgiant į tai, kad įmonės veiklos tęstinumas priklauso nuo daugelio faktorių, o intervencijos pirmiausia buvo orientuotos į verslo pradžią, jo palaikymą pirmaisiais veiklos metais (taip pat padengiant kai kuriuos einamuosius veiklos vykdymo kaštus), praėjus kažkiek laiko nuo intervencijų pabaigos veikiančių įmonių dalis ims mažėti. **Vidutinės apimties, greičiau netiesioginį poveikį materialinių investicijų pritraukimui ir užimtumo didinimui sukūrė investicijos į viešosios infrastruktūros plėtrą šalies miestuose.** Sutvarkyti ir laisvalaikio, bendruomeninėms reikmėms pritaikyti pastatai (apie 50 tūkst. m²) bei atnaujintos viešosios atviros erdvės (apie 11 km²) gerina miestų aplinką, jų patogumą ir patrauklumą, o tai ilguoju laikotarpiu prisideda pritraukiant į miestus gyventojus ir investicijas, tačiau materialinių investicijų pritraukimo ir gyventojų užimtumo atžvilgiu tai labiau netiesioginis, per papildomų veiksmų realizavimą sukuriamas poveikis (išskyrus pavienes, smulkias investicijas, galimai susijusias su konkrečių atnaujintų objektų panaudojimu paslaugų verslo ar panašiai veiklai).

VP 8 prioritetas „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“

Investicijos pagal VP 8 prioritetą „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ paskirstytos keliose pagrindinėse srityse: plėtos socialinės paslaugos, vystyti sveikatos priežiūros paslaugų kokybė ir prieinamumas, gerinta mažesniųjų šalies miestų ir miestelių fizinė aplinka, skatintas bendruomenių įsitraukimas sprendžiant vietos socialines ir užimtumo problemas.

2014–2020 m. ES fondų intervencijos socialinėje srityje turėjo dvejopą poveikį. Viena vertus, didelė dalis intervencijų buvo skirtos įvairių socialinių paslaugų teikimo finansavimui, dėl ko momentinis poveikis apsiribojo konkrečių projektų dalyviais, kurių imtis kai kurių tikslinių grupių atveju buvo maža. Kita vertus, tai, kad dalis finansuotų socialinių ir susijusių paslaugų buvo naujos, iki tol iš esmės neteiktos, sukūrė prielaidas tolesnei, sistemiškai šių paslaugų plėtrai. Integralios pagalbos į namus paslaugos, kompleksinės paslaugos šeimai, bendruomenės inicijuotos vietos plėtros iniciatyvos įgyvendinimas davė postūmį formuoti naujoms organizacinėms struktūroms, paslaugų teikimo formoms, savanorių įtraukimo į veiklas praktikoms, kurios jau kuria tęstinį poveikį gerinant socialinių ir susijusių paslaugų įvairovę ir kokybę.

Kai kurios intervencijos turėjo didelį momentinį poveikį tikslinių grupių situacijos pasikeitimui. **Investicijos į bendruomeninės vaikų globos infrastruktūrą padarė didelį poveikį mažinant tėvų globos netekusių vaikų, gyvenančių didelėse institucinės globos įstaigose, dalį.** 2022 m. maždaug pusė įstaigose globojamų vaikų jau gyveno bendruomeniniuose globos namuose ar šeimynose (beveik 1250 vaikų), kai investicinio laikotarpio pradžioje absoliuti dauguma buvo globojami didelėse institucinės globos įstaigose. Mažiau intensyvu, tačiau taip pat **teigiamas investicijų poveikis pasiektas sudarant sąlygas daugiau proto ir (ar) psichinę negalią turinčių asmenų palikti institucinės globos įstaigas ir gyventi bendruomenėje.** Nuo 2019 m. dalis globos reikalingų proto ir (ar) psichikos negalią turinčių asmenų pradėjo gyventi grupinio gyvenimo namuose ir panašaus tipo būste ir ši dalis palaipsniui didėja (2022 m. tokiam būste gyveno 517 asmenų, o beveik 5,7 tūkst. asmenų vis dar gyveno institucinės globos įstaigose. Intervencijos, skirtos padidinti socialiai pažeidžiamų asmenų (sergančių priklausomybės nuo psichoaktyviųjų medžiagų ligomis ir romų tautybės asmenų) socialinę integraciją, turėjo **vidutinės apimties teigiamą poveikį socialiai pažeidžiamų asmenų darbo paieškoms, įsidarbinimui ar mokymuisi.** Vidutinės apimties intervencijų poveikis nustatytas lyginant tikėtiną intervencijų ir kitų faktorių įtaką socialiai pažeidžiamų grupių aktyvumui – nemenkinant intervencijų svarbos, poveikį itin geriems (beveik 59 proc. dalyvių pradėjo ieškoti darbo, mokytis arba dirbti), ženkliai VP nustatytus tikslus viršijantiems tikslinių grupių aktyvumo rodikliams turėjo ir palanki situacija darbo rinkoje (kaip ir VP 7 prioriteto investicijų atveju). Tuo tarpu intervencijų, kurių metu subsidijuota socialinėse įmonėse dirbančių neįgaliųjų darbo užmokesčio ir socialinio draudimo įmokų dalis, poveikis nėra toks, koks galėtų būti, – **nepasiekti**, nors ir nedaug, VP nustatyti **neįgaliųjų darbuotojų išsilaikymo darbo vietoje tikslai** (iš maždaug 16 tūkst. subsidijuotose darbo vietose įdarbintų asmenų iki projektų pabaigos liko dirbti

mažiau kaip 80 proc.). Manytina, tam įtakos turėjo ir tai, kad darbo vietos asmenims su negalia buvo subsidijuojamos tik socialinėse įmonėse (iki 2023 m.), kurios įprastai menkai taikė neįgalųjų socialinės integracijos priemones, pasižymėjo didele darbuotojų kaita. Siekiant padidinti vyresnio amžiaus asmenų aktyvumą, o taip pat plėtojant bendruomenines veiklas, buvo finansuotos įvairios intervencijos, skatinančios gyventojų išitraukimą į savanorišką veiklą. Nors **visų įgyvendintų intervencijų poveikis įtraukiant projektų dalyvius į savanoriškas veiklas buvo aukštas** (palyginti su VP nustatytais siektiniais tikslais), matyti, kad aukštesnis ir, tikėtina, tvaresnis išitraukimas į savanoriškas veiklas pasiektas įgyvendinant bendruomenės inicijuotos vietos plėtros (BIVP) projektus (praėjus 6 mėnesiams po dalyvavimo ESF veiklose, socialinių partnerių organizacijose ar NVO savanoriavo beveik 33 proc. vietos bendruomenės narių). Be tiesiogiai gyventojų tikslinėms grupėms taikytų intervencijų, dalis ES fondų lėšų pagal VP 8 prioritetą buvo skirtos materialinių investicijų pritraukimui ir užimtumo galimybių didinimui mažuose miestuose ir miesteliuose. Siekiant šių tikslų, investuota į viešųjų erdvių ir pastatų atnaujinimą, jų pritaikymą laisvalaikiui, bendruomenės reikmėms. Visgi, nors intervencijos buvo svarbios gerinant kaimiškų vietovių viešųjų erdvių, infrastruktūros estetinį vaizdą ir funkcionalumą ir tokiu būdu gerinant gyvenimo kokybę, jos **nesukūrė pagrįstų prielaidų pritraukti papildomų materialinių investicijų į miestus ir miestelius, turinčius nuo 1 iki 6 tūkst. gyventojų, ir padidinti užimtųjų dalį**.

2014–2020 m. VP intervencijos sveikatos srityje gana sėkmingai prisideda prie 0–64 m. amžiaus gyventojų mirtingumo mažinimo: investicijų **poveikis aukštas mažinant mirtingumą nuo cerebrovaskulinių ligų, vidutinis – mažinant mirtingumą nuo kraujotakos sistemos ligų ir piktybinių navikų**. Prie teigiamo poveikio prisideda tai, kad didelė dalis investicijų koncentruotos respublikos lygmeniu, specializuotose ASPĮ, kuriose teikiamos aukšto lygio gydymo paslaugos visiems šalies gyventojams. Kita vertus, telkiant investicijas specializuotose ASPĮ, beveik nefinansuotas specialistų paslaugų kokybės gerinimas rajonuose. Dėl to dalis pacientų į specializuotus centrus patenka per vėlai, būklėms įsisenėjus, ir mažėja esamų investicijų į mirtingumo nuo kraujotakos sistemos ligų, piktybinių navikų mažinimą potencialus poveikis. Šiuo aspektu sėkmingiausiomis laikytinos sritys, kuriose ASPĮ veikia ir bendradarbiauja klasterio principu (pavyzdžiui, insulto gydymo srityje konkrečioms ASPĮ priskirtos aiškios funkcijos, įstaigos pasiskirsčiusios visoje šalies teritorijoje), – čia intervencijos teko visoms tinklo ASPĮ. Tai rodo, kad sveikatos srityje ES fondų investicijų potencialus poveikis yra glaudžiai susijęs su nacionaliniu reglamentavimu, veikiančia sistema. Investicijos gali sustiprinti sklandžiai funkcionuojančius mechanizmus ar padėti išspręsti tam tikrus nesklaidumus, tačiau šis potencialas akivaizdžiai mažėja, jeigu esama sistema neveikia ar susiduria du dideliais įvairialypiais iššūkiais.

Mažas intervencijų poveikis mažinant 0–64 m. amžiaus gyventojų mirtingumą dėl išorinių mirties priežasčių. Poveikio apimtis riboja tai, kad mirtingumo dėl išorinių priežasčių rodiklio dydis priklauso nuo daugybės faktorių (tarp jų ir nesusijusių su sveikatos sritimi), o intervencijos skirtos tik nedidelei jų daliai. Vienas iš pagrindinių trūkumų – koordinuotų intervencijų savižudybių prevencijos srityje trūkumas (savižudybės sudaro apie ketvirtadalį visų mirčių dėl išorinių mirties priežasčių).

Svarbu paminėti, kad ES fondų lėšos taip pat atliko svarbų, laikotarpio pradžioje neplanuotą vaidmenį – 2020 m. finansuotas svarbiausias **COVID-19 ligonių gydymui** reikalingos medicininės įrangos įsigijimas ir aktualūs infrastruktūros darbai šalies gydymo įstaigose. Ruošiantis COVID-19 pacientų, kurių galėjo pradėti sparčiai daugėti bet kuriuo metu, gydymui, šios veiklos turėjo būti įgyvendintos neatidėliotinai ir bendradarbiaujant dideliame skaičiui ASPĮ, kurios iki tol tokios tiesioginio nuolatinio bendradarbiavimo su kitų rajonų ir miestų ASPĮ patirties neturėjo ar turėjo tik tam tikrose apibrėžtose srityse. Sėkmingas ASPĮ mobilizavimas ir spartus stambių investicinių projektų įgyvendinimas, manytina, pavyko ir dėl to, kad buvo pasitelkta aiškiais taisyklėmis paremta ES fondų investicijų valdymo ir įgyvendinimo sistema.

VP 9 prioritetas „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“

Investicijų pagal VP 9 prioritetą „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ poveikis švietimo prieinamumo ir kokybės augimui vertintinas nevienareikšmiškai, nors formaliai dauguma VP numatytų rezultato rodiklių pasiekti. Bendrojo ugdymo srityje bendrai susiduriama su dideliais sisteminiiais pedagogų krūvio, apmokėjimo, motyvacijos, taip pat ugdymo turinio ir organizavimo iššūkiais, profesinis mokymas susiduria su mokinių pritraukimo iššūkiais, kurių ES fondų intervencijų rezultatai nėra pajėgūs išspręsti.

2014–2020 m. investiciniu laikotarpiu ES fondų lėšos skirtos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo prieinamumo didinimui, daugiausia investuojant į ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų (kiek daugiau nei 70 įstaigų) infrastruktūros modernizavimą ir išplėtimą. Lėšos orientuotos į ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vietų didinimą, kurių trūksta pirmaisia didžiuosiuose miestuose. Kita vertus, investicijos faktiškai neprisdėjo prie ikimokyklinio ugdymo įtraukties didinimo kaimo vietovėse, kuriose dalyvavimo ikimokykliniame ugdyme lygis yra žemas. Todėl **bendras 2014–2020 m. investicijų poveikis ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo prieinamumo ir kokybės gerinimui kol kas yra vidutinės apimties.**

Intervencijų, skirtų bendrojo ugdymo mokykloms atnaujinti, poveikis mokyklų tinklo modernizavimui – aukštas, skaičiuojama, kad 2022 m. 49 proc. visų šalies bendrojo ugdymo mokinių mokėsi atnaujintose švietimo įstaigose (daugiau nei 150 mokyklų įrengtos (atnaujintos) edukacinės erdvės, dauguma šalies mokyklų aprūpintos gamtos ir technologijų mokslo priemonėmis ir kt.). Visgi tam tikra orientacija į kiekybę (intervencijos pasiekė didesnę įstaigų ir mokinių skaičių, nei planuota investiciniu laikotarpio pradžioje) nebūtinai prisidėjo prie intervencijų kokybės – **intervencijos, skirtos bendrojo ugdymo mokyklų infrastruktūros, pasiekiamumo ir veiklos efektyvumo gerinimui, trumpuoju laikotarpiu neturėjo pageidauto poveikio ugdymo pasiekimų gerėjimui** – vos ketvirtadalyje atnaujintų mokyklų pagerėjo mokinių ugdymosi pasiekimai (siektina reikšmė – 70 procentų).

Profesinio mokymo srityje didelė dalis investicijų teko sektorinių praktinio mokymo centrų plėtrai, įskaitant bendrabučių atnaujinimą, ir profesinio mokymo įstaigoms, kuriose nėra sektorinio praktinio mokymo centro. Iki 2023 m. pabaigos iš viso turėtų būti atnaujintos 56 profesinio mokymo įstaigos. Investicijų paskirstymas plačiam profesinio mokymo įstaigų ratui tiesiogiai **lėmė aukštą momentinį intervencijų poveikį profesinio mokymo tinklo modernizavimui** – praktiškai visi mokiniai mokėsi atnaujintose profesinio mokymosi įstaigose. Visgi, kadangi profesinio mokymo infrastruktūros pajėgumai jau yra didesni už dabar esančius mokinių skaičius, svarbu atkreipti dėmesį, kad, neišsprendus profesinio mokymo patrauklumo trūkumo problemos, tačiau tęsiant investicijas į infrastruktūrą, sukuriama perteklinio investavimo rizika. Juolab kad, **gerinant profesinio mokymo kokybę, stiprinant bendradarbiavimą su darbdaviais, susiduriama su iššūkiais** – įgyvendinant ES fondų lėšomis finansuojamas veiklas, tik šiek tiek per 400 mokinių profesinio mokymo programos dalį mokėsi darbo vietoje, palyginti su VP keltu tikslu darbo vietoje apmokyti 10 tūkst. mokinių.

Plėtojant aukštųjų mokyklų aplinką ir infrastruktūrą, orientuotasi tiek į modernizavimą bei technologinį aprūpinimą, tiek į infrastruktūros ir kitų resursų koncentravimą, finansuojant besijungiančių ar turimą infrastruktūrą optimizuojančių aukštųjų mokyklų investicinius projektus. Studijoms skirta infrastruktūra iki 2023 m. pabaigos turėtų būti atnaujinta 26 aukštosiose mokyklose ar jų struktūriniuose padaliniuose (kai kuriose aukštosiose mokyklose atnaujinami keli fakultetai ar centrai). Atitinkamai, **pasiektas didesnis, nei planuotas, poveikis didinant studentų, studijuojančių aukštosiose mokyklose, kuriose atnaujinta koncentruota studijų infrastruktūra, dalį.** Visgi investicijų tvarumui ateityje bus svarbios veiklos, nukreiptos į studijų patrauklumo, kokybės ir atitikties darbo rinkai užtikrinimą, siekiant, kad į infrastruktūrą atnaujinusias studijų institucijas ateitų studijuoti infrastruktūros pajėgumus atitinkantis studentų skaičius, jiems būtų prieinamos kokybiškos studijos. **2014–2020 m. intervencijos prisidėjo**

didinant bent dalį studijų laikotarpio užsienyje besimokiusiųjų studentų skaičių, tačiau svarbu pažymėti, kad šis pokytis siejamas ne tiek su specifinėmis investicijomis į aukštojo mokslo tarptautiškumo plėtrą, kiek su palaikomu jau pasiektu universitetų ir kolegijų studentų tarptautinio judumo lygiu. **Investicijų poveikis skatinant studentus atlikti praktiką darbo rinkoje buvo mažiau sėkmingas** – tik kiek daugiau nei 4 proc. visų studentų pasirenka ją atlikti (VP nustatytas tikslas – 5 proc. studentų, atliekančių praktiką įmonėse ir organizacijose).

2014–2020 m. ES fondų investicijomis taip pat siekta padidinti dirbančių žmonių išteklių konkurencingumą, užtikrinant galimybes prisitaikyti prie kintančių rinkos poreikių. Visgi nuo šio tikslo buvo nutolta dar planavimo metu, kadangi intervencijų planavimas greičiau atitiko trumpalaikius verslo ir konkrečių įmonių, o ne darbuotojų poreikius. Dauguma įgyvendintų veiklų pasižymėjo gana didele, investicinio laikotarpio pradžioje užsibrėžtus tikslus viršijusia paklausa (bendrai pagal įvairias priemones finansuotuose mokymuose dalyvavo beveik 200 tūkst. asmenų). Visgi poveikio prasme **intervencijų į įmonių darbuotojų mokymus indėlis stiprinant darbo vietoje aktualias kvalifikacijas ir kompetencijas buvo vidutinis** – praėjus ne mažiau kaip 6 mėnesiams, bet ne daugiau kaip 24 mėnesiams po dalyvavimo veiklose, įgytas žinias darbe taikė 75,7 proc. dalyvių, palyginti su VP planuotais 80 procentų.

VP 10 prioritetas „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“

Investicijos pagal VP 10 prioritetą „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ skirtos įrodymais grįsto valdymo, institucijų veiklos valdymo tobulinimo priemonių diegimui, viešojo valdymo procesų skaidrumo didinimui, visuomenei teikiamų paslaugų kokybės, įskaitant ir verslo reguliavimo aplinką, gerinimui.

2014–2020 m. ES intervencijos **turėjo poveikį šalies viešojo valdymo tobulinimo srityje ir prisidėjo diegiant pažangų ir visuomenės poreikius atitinkantį viešąjį valdymą**. Galima išskirti, jog intervencijomis iš dalies padidintas viešojo valdymo procesų skaidrumas ir atvirumas, pagerinta visuomenei teikiamų paslaugų kokybė, didinant jų atitiktį visuomenės poreikiams, o investicijų poveikis visuomenės nariams ar atskiroms jų grupėms stipriausiai jaučiamas tose paslaugose, kurios yra teikiamos arčiausiai paslaugos gavėjų, t. y. gerinant paslaugų ir asmenų aptarnavimo kokybę savivaldybėse. Sustiprintas viešojo valdymo skaitmenizavimas, kuris sudarė galimybes toliau plėsti ir elektroninių paslaugų pasiūlą, todėl paslaugų gavimas gyventojams tampa patogesnis ir mažina paslaugų gavimo kaštus, o įdiegti paslaugų kokybės standartai padeda užtikrinti geresnę paslaugų kokybę bei skatinti jos augimą. Vis dėlto svarbu išskirti, kad daugumos sukurtų produktų ir įrankių realus indėlis gerinant viešojo valdymo kokybę labai priklausys nuo viešojo valdymo institucijų žmogiškųjų išteklių kompetencijų ir motyvacijos, taip pat ir nuo išorinių sąlygų, pavyzdžiui, politinės valios.

VP 11 prioritetas „Techninė parama veiksmų programai administruoti“

Pagrindinės lėšos pagal VP 11 prioritetą „Techninė parama veiksmų programai administruoti“ skirtos išlaikyti ES fondų valdymo ir kontrolės sistemos darbuotojų darbo vietas. Didelė 2014–2020 m. investicijų dalis taip pat buvo skirta kvalifikacijos kėlimo veikloms, kuriose per visą investicinį laikotarpį dalyvavo apie 25 tūkst. dalyvių (neunikalių). Tokį didelį (mokymų dalyvių skaičius VP numatytą planą viršijo beveik 3 kartus) mokymų poreikį iš dalies nulėmė **didelė personalo kaita**, kadangi naujai įsidarbinantiems asmenims kvalifikacijos kėlimo veiklos buvo nuolat aktualios. Mokymai, nors ir mažesne apimtimi bei intensyvumu, buvo organizuojami ir administravimo procese dalyvaujančių socialinių ir ekonominių partnerių atstovams (400 asmenų (neunikalių)). ES fondų investicijos taip pat **prisidėjo efektyvinant ES fondų investicijų administravimo procesą ir didinant supaprastintų išlaidų apmokėjimo būdų taikymą** Europos socialinio fondo (ESF), Europos regioninės plėtros fondo (ERPF), Sanglaudos fondo (SaF) projektuose. Visgi pasiektų rezultatų, institucinės atminties išlaikymui ir tolesnei plėtrai tam tikrų rizikų kelia pastaraisiais metais didėjanti personalo kaita.

VP 12 prioritetas „Techninė parama, skirta informuoti apie veiksmų programą ir jai vertinti“

Lėšos pagal VP 12 prioritetą „Techninė parama, skirta informuoti apie veiksmų programą ir jai vertinti“ skirtos užtikrinti savalaikį, aiškų ir operatyvų informavimą apie ES fondų investicijas bei pagerinti VP įgyvendinimo kokybę, atliekant ES fondų investicijų vertinimus ir stiprinant vertinimo gebėjimus.

ES fondų lėšomis įgyvendintos viešinimo ir komunikacijos veiklos prisidėjo didinant atskirų tikslinių grupių (potencialių pareiškėjų, projektų vykdytojų, visuomenės narių) informuotumą apie ES investicijas. **Didžiausią poveikį vykdomos komunikacijos ir informavimo veiklos turi labiausiai ES fondų parama suinteresuotoms grupėms** – pareiškėjams ir projektų vykdytojams. Tuo tarpu ES investicijų į informavimo ir komunikavimo veiklas **indėlis, formuojant palankią visuomenės nuomonę apie ES investicijų naudą ir gyvenimo kokybės gerinimą šalyje, yra vidutinis**. Pirmiausia dažniau įgyvendintos mažesnės apimties ir į konkrečias tikslines auditorijas orientuotos kampanijos, kurių poveikis visuomenės nuomonės kaitai mažas. Antra, visuomenės supratimas apie ES investicijas ir jų vertinimas labai priklauso nuo daugelio išorės veiksnių: politinės, ekonominės, socialinės aplinkos, įgyvendinamų pokyčių, bendro informacinio ir komunikacinio lauko.

ES fondų lėšomis įgyvendintos ES investicijų vertinimo veiklos iš dalies prisidėjo prie valdymo, orientuoto į rezultatus, stiprinimo. Galima teigti, kad investiciniu laikotarpiu vertinimams, kaip analitikos įrankiams, teiktas didesnis dėmesys, atsisakyta neaktualių vertinimų. Dėl to, taip pat ir dėl pakankamai glaudaus užsakovų ir vertintojų bendradarbiavimo vertinimo proceso metu **didėja įgyvendinamų vertinimo rekomendacijų dalis**, nors ES investicijų vertinimo srityje, kaip ir visoje ES fondų administravimo sistemoje, aktualūs personalo kaitos sąlygojami iššūkiai.

VP 13 prioritetas „Veiksmų, skirtų COVID-19 pandemijos sukeltai krizei įveikti, skatinimas ir pasirengimas aplinką tausojančiam, skaitmeniniam ir tvariam ekonomikos atgaivinimui“

VP 13 prioriteto „Veiksmų, skirtų COVID-19 pandemijos sukeltai krizei įveikti, skatinimas ir pasirengimas aplinką tausojančiam, skaitmeniniam ir tvariam ekonomikos atgaivinimui“ investicijos VP papildė 2020 m. pabaigoje, įsigaliojus Sanglaudos ir Europos teritorijų atkūrimo pagalbos (REACT-EU) reglamentui, kuris buvo skirtas COVID-19 pandemijos neigiamam poveikiui bendrijos ekonomikai bei darbo rinkai sušvelninti. Projektai pagal šį prioritetą pradėti įgyvendinti 2021 m. ir siekė prisidėti prie šalies ekonomikos ir darbo rinkos atsigavimo po COVID-19 pandemijos bei kartu sustiprinti ekonomiką ilguoju laikotarpiu, investuojant į MTEPI vystymą ir skaitmeninimą, AEI plėtrą ir energijos vartojimo efektyvumo skatinimą, gyventojų prisitaikymą prie kintančios darbo rinkos. Didžioji dalis VP 13 prioriteto lėšų skirtos tęsti pagal VP 1, 3, 4 ir 8 prioritetus finansuotas intervencijas – iš šių prioritetų į VP 13 prioritetą buvo tiesiogiai perkelti projektai, o intervencijoms kelti tie patys tikslai (priklausomai nuo investicijų apimties skyrėsi tik rezultato rodiklių reikšmės).

VP 14 prioritetas „Veiksmų, skirtų COVID-19 pandemijos sukeltai krizei įveikti, skatinimas, siekiant didinti užimtumą ir socialinę įtrauktį“

VP 14 prioritetas „Veiksmų, skirtų COVID-19 pandemijos sukeltai krizei įveikti, skatinimas, siekiant didinti užimtumą ir socialinę įtrauktį“ VP papildė 2020 m. pabaigoje, įsigaliojus REACT-EU reglamentui, kuris buvo skirtas COVID-19 pandemijos neigiamam poveikiui bendrijos ekonomikai bei darbo rinkai sušvelninti. Pagal šį prioritetą nuo 2021 m. įgyvendintas vienintelis projektas, kuris siekė padėti atsigauti šalies darbo rinkai po COVID-19 pandemijos bei didinti gyventojų prisitaikymą prie kintančios darbo rinkos ateityje. Remtos bedarbių kvalifikacijos įgijimo, kompetencijų tobulinimo ir integravimo į darbo rinką didinimo bei darbo vietų steigimo veiklos. Įgyvendintos veiklos pasižymėjo vidutiniška tikslinės grupės (bedarbių) aprėptimi – jau iki 2022 m. pabaigos finansuotose veiklose dalyvavo 16 tūkst. asmenų (2021 m. šalyje buvo beveik 105 tūkst. bedarbių, 2022 m. – beveik 90 tūkst.). 2022 m. pabaigos duomenimis, baigus dalyvauti intervencijose pradėjo dirbti daugiau kaip pusė visų projekto dalyvių. Tai rodo, kad **intervencijos turėjo**

gana didelį poveikį dalyvių padėčiai darbo rinkoje, nors dalis teigiamo poveikio sietina su analizuojamu laikotarpiu sparčiai gerėjusia situacija darbo rinkoje.

REKOMENDACIJOS

Atsižvelgiant į vertinimo metu surinktą informaciją ir atliktą analizę, suformuoti siūlymai ir rekomendacijos, skirtos prisidėti prie pagal 2021–2027 m. ES fondų investicijų programą ir kitas panašias programas planuojamų įgyvendinti intervencijų geresnio planavimo ir įgyvendinimo. Rekomendacijos apima tik tuos veiksmus, kurie potencialiai gali būti įgyvendinti vykdant ES fondų investicijų ir panašias programas.

Rekomenduojama (išplėstinis rekomendacijų sąrašas ir kontekstinė informacija pateikiami ataskaitoje):

- ES fondų lėšas labiau koncentruoti į pažangos konkrečiose srityse skatinimą, vengiant didelio lėšų išskaidymo ir biudžetinio finansavimo dubliavimo;
- planuojant konkrečias investicijas, pirminis investicijų objektas turėtų būti tikslinės grupės (jų poreikiai, dydis, teritorinis pasiskirstymas), o ne administracinės teritorijos;
- vengti finansinių priemonių ir subsidijų, prieinamų tiems patiems pareiškėjams ir skirtų panašaus pobūdžio investicijoms, dubliavimo;
- mažinti perteklinius reikalavimus ir lengvinti administracinius procesus verslo projektų įgyvendinimo metu;
- ES investicijomis siekti pokyčio ir dažniau finansuoti naujos formos ar turinio viešųjų paslaugų išbandymą ir plėtrą, mažinant standartinių, einamųjų paslaugų finansavimą investicinėmis lėšomis;
- planuojant ir finansuojant įvairių paslaugų plėtrą, lygiagrečiai skatinti su sprendžiama problema susijusių skaitmenizuotų sprendimų įgyvendinimą, kai kurių socialinių paslaugų teikimą derinti su socialiai pažeidžiamų asmenų skaitmeninio raštingumo įgūdžių ugdymu;
- į įvairių sričių priemonių įgyvendinimą dažniau įtraukti NVO, plėsti BIVP metodu remiamų intervencijų tematinį spektrą;
- kaip esminį tęstinumo, rezultatyvumo, efektyvumo faktorių įgyvendinant VP/IP prioretizuoti sanglaudos politikos valdymo ir administravimo sistemos žmogiškąjį kapitalą, siekti glaudesnio ir nuoseklesnio bendradarbiavimo su socialiniais partneriais;
- siekti stebėsenos rodiklių sistemos nuoseklumo ir realistiškumo.